

УДК 316.4.066

ДОЗВІЛЛЄВІ ПРАКТИКИ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ ХАРКІВЩИНИ: ЦІННІСНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ВИБОРУ

Агамір'ян Любов Володимирівна – аспірантка кафедри соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

У статті аналізуються дозвіллєві практики підлітків Харківщини, їхня структура, мотивація та ціннісна детермінація тих чи інших видів дозвіллєвої діяльності підліткової молоді. Розвиваючи позицію, згідно з якою дозвіллєві практики призначені для задоволення духовних і соціальних потреб людини, автор висуває гіпотезу, що на вибір конкретного виду дозвілля, зокрема творчого, впливають ціннісні орієнтації підлітка. Наводяться дані факторного аналізу дозвілля сільських підлітків Харківщини, який дозволило виокремити такі групи дозвіллєвих практик, як активне рекреаційно-розважальне дозвілля, пасивне рекреаційно-розважальне дозвілля, прагматичне дозвілля, пізнавальне дозвілля, туристсько-ігрове дозвілля, освітньо-комунікативне дозвілля, творчо-естетичне дозвілля, віртуальне дозвілля, спортивно-оздоровче дозвілля та ескапістське дозвілля. Кореляційний аналіз допоміг виявити чинники вибору дозвіллєвих практик, зокрема орієнтації на цінності соціального статусу, референтної спільноти, сім'ї, улюбленої справи, спілкування, безтурботного життя, свободи. На основі отриманих даних автор формулює мінімальну базову модель цінностей (7С), які відіграють найбільш значущу роль у виборі дозвілля підлітками. Підкреслюється необхідність подальших досліджень обраної проблематики, зокрема вивчення ціннісної зумовленості таких різновидів творчих дозвіллєвих практик підлітків, як технічна та художня творчість.

Ключові слова: творчі дозвіллєві практики, сільські підлітки, ціннісні орієнтації.

В статье анализируются досуговые практики подростков Харьковщины, их структура, мотивация и ценностная детерминация тех или иных видов досуговой деятельности подростковой молодежи. Развивая позицию, согласно которой досуговые практики предназначены для удовлетворения духовных и социальных потребностей человека, автор выдвигает гипотезу, что на выбор конкретного вида досуга, в том числе творческого, влияют ценностные ориентации подростка. Приводятся данные факторного анализа досуга сельских подростков Харьковщины, который позволил выделить такие группы досуговых практик, как активный рекреационно-развлекательный досуг, пассивный рекреационно-развлекательный досуг, прагматический досуг, познавательный досуг, туристско-игровой досуг, образовательно-коммуникативный досуг, творческо-эстетический досуг, виртуальный досуг, спортивно-оздоровительный досуг и эскапистский досуг. Корреляционный анализ помог выявить факторы выбора досуговых практик, в частности ориентации на ценности социального статуса, референтного сообщества, семьи, любимого дела, общения, беззаботной жизни, свободы. На основе полученных данных автор формулирует минимальную базовую модель ценностей (7С), которые играют наиболее значимую роль в выборе досуга подростками. Подчеркивается необходимость дальнейших исследований избранной проблематики, в частности изучение ценностной обусловленности таких разновидностей творческих досуговых практик подростков, как техническое и художественное творчество.

Ключевые слова: творческие досуговые практики, сельские подростки, ценностные ориентации.

Leisure practices of teenagers of the Kharkiv region, the practices' structure; motivation and value determination of various kinds of leisure activities of adolescent youth are analyzed in the article. Developing the position according to which leisure practices are designed to meet the spiritual and social needs of a person, the author puts forward a hypothesis that the choice of a particular type of leisure, including a creative leisure, is influenced by the value orientations of the adolescent. The data of the factor analysis of the leisure time of the rural teenagers of the Kharkiv region is given, which makes possible to distinguish such groups of leisure practices as active recreational and entertainment leisure, passive recreation and entertainment, pragmatic leisure, cognitive leisure, tourism and gaming leisure, educational and communicative leisure, creative and aesthetic leisure, virtual leisure, sports and recreational leisure and escapist leisure. The correlation analysis helped to identify the factors of the choice of leisure practices, in particular, orientation on the values of social status, reference community, family, favorite business, communication, carefree life, freedom. On the basis of the obtained data, the author formulates a minimal basic model of values (7C), which play the most significant role in the choice of leisure for adolescents. The need for further studies of the selected problems is underlined, in particular, the study of the value of such types of creative recreational practices of adolescents, such as technical and artistic creativity.

Keywords: creative leisure practices, rural adolescents, value orientations.

Серед проблем, які хвилюють сучасне українське суспільство, не останнє місце посідають проблеми формування ціннісних орієнтацій підліткової молоді та їхньої реалізації у повсякденних, зокрема

дозвіллевих, практиках цієї соціально-демографічної групи. Здійснений нами аналіз наукових джерел свідчить про те, що при вивченні цієї категорії молоді найменше уваги приділяється сільським підліткам. У тих же випадках, коли дослідження присвячені проблемам життєдіяльності підліткової молоді сучасного села, спектр питань, які в них розглядається, є досить вузьким. З огляду на це, актуалізується необхідність реалізації досліджень більш широкого кола аспектів життя сільських підлітків, зокрема їхніх повсякденних, у тому числі дозвіллевих, практик. На сьогодні робіт, що торкаються цієї проблеми, нараховується відносно небагато. Нашу увагу привертають дослідження соціологів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, здійснені як у межах регіональних, так і міжнародних проєктів. Серед них соціологічне дослідження проблем життєдіяльності шкільної молоді Харківщини, проведене за керівництва проф. Сокурянської Л. Г. кафедрою соціології ХНУ імені В. Н. Каразіна в 2013 році (за репрезентативною вибіркою у ході дослідження було опитано 1909 підлітків м. Харкова (N=986) та Харківської області (N=923)), а також міжнародне соціологічне дослідження «Молодь на пограниччях Центральної та Східної Європи», здійснене серед школярів випускних класів деяких прикордонних міст та сіл України (N=1285), Польщі (N=1043) та Угорщини (N=359). Харківську частину українського масиву дослідження складають 203 підлітка, що проживають у Харкові, та 225 підлітків з прикордонних районів Харківської області; керівник дослідження, здійсненого в Харкові та Харківській області, – проф. Сокурянська Л. Г. Результати останнього дослідження становлять емпіричну базу нашої статті.

З-поміж питань, що вивчались у межах зазначених досліджень, нас перш за все цікавить проблематика творчих дозвіллевих практик, які виконують важливу роль у процесі соціалізації підлітків, адже такі практики надають людині можливість для самовираження, самопрезентації, розкриття власних талантів, розвитку здібностей, наповнення вільного часу змістом тощо. Досліджуючи чинники, що актуалізують творчі дозвіллеві практики сільської підліткової молоді, особливу увагу ми звернули на ціннісні орієнтації цієї підліткової групи.

З огляду на це, *метою* нашої статті є виявлення взаємозв'язку між творчим дозвіллям підлітків села та їхніми ціннісними орієнтаціями.

У ході інтерпретації результатів зазначених вище досліджень було звернено увагу на те, що дозвіллеві практики, як у селі, так і у місті, поступово переносяться у віртуальний простір. Спочатку здавалося, що така віртуалізація має урівнювати можливості реалізації дозвіллевих практик сільських та міських підлітків, адже, на перший погляд, Інтернет – це майданчик для всіх. Проте подальше заглиблення у проблему дозволило побачити, що ми маємо справу лише з уніфікацією, але не зі зрівнюванням. Оскільки, окрім доступу до Інтернету, вибір дозвілля та його реалізація залежить від реальних (а не віртуальних) умов життєдіяльності підлітків, у тому числі від рівня розвитку дозвіллевої інфраструктури. В сучасному українському селі така інфраструктура знаходиться на значно нижчому рівні, ніж у місті. Скорочується кількість позашкільних закладів, центрів дитячої та юнацької творчості, повністю або частково відсутні культурно-розважальні заклади [6, с.458]. Значимість цієї обставини додає той факт, що творчі дозвіллеві практики розвивають креативний потенціал молоді, плекають її інноваційні здібності. А це – потенціал вдалого вступу до бажаного навчального закладу, отримання престижної високооплачуваної професії, а у макросоціальних масштабах – створення пласту молоді, яка буде розвивати своє село, місто, країну. Тож різний рівень розвитку дозвіллевої інфраструктури призводить не просто до нерівних можливостей проведення вільного часу, а стає підґрунтям до диверсифікації шансів на життєвий успіх між підлітками міста та села. Саме це, на наш погляд, актуалізує проблему вивчення дозвілля, зокрема творчих дозвіллевих практик сільської підліткової молоді, а також чинників вибору нею тих чи інших видів дозвілля.

З приводу поняття «дозвілля» у науковій літературі існує дві точки зору. Відповідно до першої, феномен, що позначається цим поняттям, тотожний вільному часу, яким володіє індивід. Відповідно до другої, дозвілля є тільки частиною вільного часу. У своєму дослідженні ми дотримуємося другого підходу, який не включає до визначення дозвілля такі види діяльності, які стосуються задоволення фізіологічних потреб та виконання обов'язкових побутових справ. Згідно з ним, дозвілля є сукупністю видів діяльності, що призначені для задоволення духовних і соціальних потреб людини у вільний від інституціалізованих обов'язків час. Тож в рамках нашого теоретичного аналізу, відштовхуючись від засад структурного конструктивізму, ми визначаємо дозвілля як практики, що реалізуються індивідом у межах частини вільного часу та є обраними самим індивідом. При цьому вибір індивіда ми розуміємо як результат кумулятивного впливу різних об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Звертаючись до поняття «практики», ми виходимо з його розуміння П. Бурд'є, згідно з яким соціальні практики представлені подвійною структурою, оскільки вони, по-перше, детермінуються соціальним середовищем, а по-друге, впливають на середовище і змінюють його структуру [3]. В. В. Волков і О. В. Хархордін розглядають соціальну практику «як джерело осмисленості, як те, що надає значення самим по собі начебто безглуздим речам» [8, с. 278]. Застосовуючи ці теоретичні положення до проблематики нашого дослідження, ми припустили, що вибір тих чи інших форм дозвілля зумовлюється як

об'єктивними (нааявністю коштів, необхідних для реалізації цих практик; розвитком дозвілєвої інфраструктури тощо), так і суб'єктивними (бажанням підлітка займатися певною діяльністю, ціннісними орієнтаціями, культурним капіталом батьківської сім'ї тощо) чинниками. У цій статті, як підкреслювалось вище, з-поміж чинників вибору дозвілєвих практик ми звертаємося тільки до аналізу ціннісних орієнтацій. Вони, на нашу думку, є найпотужнішим суб'єктивним фактором вибору тих чи інших форм дозвілєвої діяльності. Згадаємо, що у соціологічній традиції цінності розглядаються як регулятори поведінки особистості в усіх сферах її життєдіяльності, а, отже, і у сфері дозвілля. Такими вони постають у працях М. Шелера, М. Рокіча, Р. Інглхарта, В. С. Бакірова, Л. Г. Сокур'янської та інших науковців. У своєму дослідженні ми виходимо із визначення ціннісних орієнтацій, сформульованого В. С. Бакіровим, відповідно до якого ціннісні орієнтації є «системно пов'язаними ціннісними уявленнями, що реально детермінують вчинки і дії людини, виявляються і знаходять себе в практичній поведінці, визначаючи якісну своєрідність життєдіяльності особистості, її спосіб життя» [2, с.118]. Навіть коли людина має якийсь хист, його розкриття залежить від того, чи орієнтована вона на те, щоб реалізувати його, чи є для неї така діяльність життєвою цінністю.

Щоб перевірити гіпотезу про зумовленість вибору дозвілєвих практик інтеріоризованими особистістю соціальними цінностями, ми здійснили факторний аналіз на підвибірці сільських підлітків Харківської області зазначеного вище міжнародного дослідження (див. табл.1) та завдяки кореляційному аналізу виявили взаємозв'язок між певними групами дозвілєвих практик та ціннісними орієнтаціями підліткової молоді.

Таблиця 1.

Факторний аналіз дозвілля сільської молоді Харківщини

Види дозвілля	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
30.19. Відвідування кінотеатрів	,820	-,080	,112	-,070	,348	,073	,066	-,076	,031	,032
30.21. Відвідування театрів, музеїв	,748	,094	,035	,092	,003	,117	,414	,199	-,052	-,108
30.18. Активний відпочинок (ролики, ковзани, лижі..)	,627	,215	,160	,259	,008	,181	-,074	-,152	,228	,024
30.9. Відвідування кафе, барів	,474	,275	,151	-,079	,334	-,295	-,069	,342	,186	,028
30.10. Настільні ігри (доміно, нарди)	,450	,076	,410	,249	,125	-,329	,154	,113	,338	,149
30.15. Перегляд ТБ	-,050	,855	,013	,071	,055	-,055	,151	-,064	,007	-,097
30.7. Відвідування дискотеки, клубів	,226	,683	-,036	-,055	,279	,106	,015	,080	,368	-,065
30.5. Просто відпочинок (полежати, посидіти)	,245	,551	-,028	,385	,034	,115	-,169	-,119	-,435	-,007
30.27. Додаткова праця з метою заробітку	,095	,049	,924	,052	,065	,058	,071	,128	-,104	,019
30.26. Технічна творчість: конструювання, моделювання	-,002	,047	,697	,010	,182	,036	,197	,204	,408	-,126
30.11. Ігри в карти	,369	-,136	,570	-,062	,093	-,395	,267	-,182	,065	,047
30.13. Читання газет, журналів	,085	,173	,125	,870	-,012	,024	,085	,110	,055	,074
30.14. Читання худ.літератури	-,014	-,073	-,041	,800	,162	,174	,165	-,144	,020	,068
30.28. Прибирання в квартирі, будинку	,190	,134	-,043	,442	-,126	,353	-,362	-,016	-,007	,388
30.2. Туризм, заміські прогулянки	,006	,192	,015	,109	,708	,024	,083	,081	,114	,016
30.4. Подорожі за кордон	,287	,075	,215	-,064	,685	-,157	,001	,189	-,087	,219
30.12. Ігри в більярд, боулінг	,333	-,018	,476	-,013	,540	-,086	,089	,161	,188	,104
30.8. Гра в шашки, шахи	,262	,120	,229	,285	,504	-,155	,043	,143	,390	-,342
30.6. Зустрічі з друзями, знайомими, прийом та відвідування	,292	,115	,019	,119	-,183	,723	,034	,008	,044	-,089
30.30. Вивчення іноземних мов	,020	-,304	-,035	,180	,453	,611	,224	,038	,114	-,022
30.29. Самоосвіта	-,019	-,142	-,131	,512	,020	,567	,030	-,119	,260	,294
30.20. Прослуховування музичних записів	-,222	,086	,061	,043	-,122	,540	-,047	-,485	-,264	,277
30.25. Художня творчість: написання віршів, прози, гра на музичних інструментах	,084	,001	,213	,208	,071	,099	,813	-,046	,007	,011
30.22. Відвідування концертів	,438	,400	,058	-,039	,106	,013	,604	,206	,205	,127
30.24. Участь у художній самодіяльності	,142	,483	,209	,096	,047	-,150	,505	,264	,201	,257
30.17. Спілкування в соціальних мережах	,150	,108	-,116	-,020	-,123	,083	,070	-,845	-,033	,050
30.23. Відвідування церкви, відправлення реліг. обрядів	,239	,156	,172	-,118	,198	,117	,320	,667	,059	,062
30.1. Спорт та спортивні ігри	,154	,155	,096	,113	,126	,102	,053	,062	,806	,140
30.3. Прогулянки містом	-,063	-,049	,068	,152	,211	-,022	,055	-,083	,153	,732
30.16. Комп'ютерні ігри	-,326	,361	,264	-,134	,215	-,093	-,181	-,198	,154	-,501
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization										
a. Rotation converged in 14 iterations.										

Результати факторного аналізу свідчать про наявність 10 латентних чинників вибору того чи іншого виду дозвілля. Перш ніж дати їм назву, як це зазвичай робиться, розглянемо детальніше ознаки, що до них увійшли. Для більш комфортного оперування ними ми дамо найменування групам практик, які відносяться до одного і того ж фактору.

У перший фактор згрупувався ряд практик, які можна об'єднати під назвою *«активне рекреаційно-розважальне дозвілля»*, а саме: відвідування кінотеатрів; театрів, музеїв; активний відпочинок; відвідування кафе, барів; настільні ігри. Може виникнути питання, чому такі види дозвіллевих практик, як відвідування кінотеатрів, театрів, музеїв ми назвали активними рекреаційно-розважальними практиками, а не пасивними. Здавалося б, вони включають у себе споживання інформації та не потребують значних інтелектуальних чи емоційних зусиль. Проте ми виходимо з того, що сучасні театри та музеї все частіше пропонують інтерактивну програму для відвідувачів. Крім того, молодь реалізує такі практики у комплексі з іншими, наприклад в межах походу до торгівельно-розважальних центрів, парків розваг тощо. Більше того, коли мова йде про сільську молодь, то відвідування кінотеатру, музею чи театру виливається у цілу подорож з села до міста (іноді навіть автостопом), яка, тим більше, не обмежується одним закладом, а супроводжується низкою заходів (екскурсії, шопінг, фотосесії тощо).

Другий фактор склали група практик *«пасивного рекреаційно-розважального дозвілля»*, серед яких перегляд телебачення, відвідування дискотек, клубів, просто відпочинок.

До третього фактору увійшли такі види діяльності: додаткова праця з метою заробітку, технічна творчість, ігри в карти. Ці практики ми позначили як *«прагматичне дозвілля»*, адже додаткова праця, конструювання та майстрування (тобто діяльність, що включає в себе технічну творчість) можуть бути джерелом доходів для підлітка. Це означає, що підліток прагне отримати певну вигоду від проведення вільного часу. Прихильність до ігор у карти (які з високою ймовірністю є азартними, націленими на отримання грошової винагороди) підтверджує наше припущення.

Четвертий фактор охопив види дозвілля, серед яких читання художньої літератури, газет, журналів. Така діяльність сприяє засвоєнню світової культури, здобутків в області літератури та мистецтва, формуванню світогляду підлітка, свідчить про постійне поповнення багажу знань та інформації. Тому ці практики отримали назву *«пізнавальне дозвілля»*.

До п'ятого фактору, будучи об'єднаними під назвою *«туристсько-ігрове дозвілля»*, включені такі практики, як туризм, заміські прогулянки, подорожі за кордон, ігри в більярд, боулінг, гра в шашки, шахи.

Зустрічі з друзями, знайомими, прийом та відвідування гостей; вивчення іноземних мов, самоосвіта; прослуховування музичних записів увійшли до шостого фактору. Ми назвали цю групу *«освітньо-комунікативне дозвілля»*.

Сьомий фактор *«творчо-естетичне дозвілля»* утворено такими практиками: заняття художньою творчістю (написання віршів, прози, гра на музичних інструментах); відвідування концертів; участь у художній самодіяльності.

До восьмого фактору відносяться практики, що є складовими *«віртуального дозвілля»*, тобто спілкування в соціальних мережах, а також відвідування церкви, відправлення релігійних обрядів.

Дев'ятий фактор склали заняття спортом та спортивні ігри. Ми позначили їх загальною назвою *«спортивно-оздоровче дозвілля»*.

Прогулянки містом та комп'ютерні ігри увійшли до десятого фактору. Виходячи з того, що, на нашу думку, саме прагнення «втекти» від реальності, спроба змінити оточення поєднують ці два види діяльності, ми номінували цю групу *«ескапістське дозвілля»*.

Перейдемо до аналізу чинників, що актуалізують заняття тими чи іншими видами дозвілля. Як вже було відмічено, наша гіпотеза полягає у тому, що чинниками вибору певних дозвіллевих практик є ціннісні орієнтації підлітків. Щоб перевірити це припущення, ми провели кореляційний аналіз виділених факторів з результатами відповідей підлітків на питання про те, що для них є цінним у житті. За результатами кореляційного аналізу було з'ясовано, що:

- з вірогідністю 99% можливий зв'язок між групою практик під назвою *«активне рекреаційно-розважальне дозвілля»* та цінностями «мати владу» й «досягнення високого положення в суспільстві». Це означає, що вибір таких дозвіллевих занять, які сприяють духовному розвитку підлітка, розширенню його ерудиції, збагачують його культурний капітал, може бути зумовлений орієнтацією на здобуття більш високого соціального статусу. Тому ми позначили перший чинник вибору дозвіллевих практик підлітками *«цінність статусу»*;

- з вірогідністю 95% можливий зв'язок між групою *«пасивне рекреаційно-розважальне дозвілля»* і такими цінностями, як «розвиток своїх здібностей та самореалізація»; «особиста свобода, незалежність у судженнях та діях». З першого погляду, такий зв'язок є парадоксальним. Адже цінності саморозвитку, прагнення до особистої свободи та незалежності аж ніяк не можуть реалізуватися в межах таких дозвіллевих практик, як перегляд телепрограм, відвідування дискотек, клубів, просто відпочинок. Тому ми висунули припущення, що, відповідаючи на питання про свої ціннісні орієнтації, підлітки, яким притаманне *«пасивне рекреаційно-розважальне дозвілля»*, обрали «модні» варіанти відповідей. Бо саме цінності самореалізації та свободи є одними з найбільш декларованих у сьогоденні, їхня значимість маніфестується в сучасному молодіжному, соціальному, політичному та медійному дискурсах, зокрема у телевізійних програмах, перегляд котрих, як ми з'ясували, є доволі частим заняттям цієї групи респондентів

на дозвіллі. Такий вибір варіантів відповідей, а також схильність до пасивних рекреаційно-розважальних практик свідчить про конформізм підлітків, які звертаються до таких практик, їхнє бажання бути такими, як усі, залишатися в тренді, бути включеними у свою групу чи спільноту. Виходячи з такого нашого припущення, другому чиннику вибору дозвілля ми дали назву **«цінність спільноти»**;

- з вірогідністю 95% можливий зв'язок між *«пізнавальним дозвіллям»* та цінністю «щаслива сім'я». Практика читання засвоюється саме в сім'ї. Якщо батьки приділяють час цьому заняттю у вільний час, то з великою вірогідністю їхня дитина також буде цим займатися. Цим, на нашу думку, і зумовлена кореляція, яка дозволяє назвати четвертий чинник **«цінність сім'ї»**;

- з вірогідністю 99% можливий зв'язок між групою *«комунікативно-розвиваюче дозвілля»* та цінностями «створення власного бізнесу» й «творча робота». Тобто вибір таких дозвіллевих практик, як зустрічі з друзями, знайомими, прийом та відвідування гостей; вивчення іноземних мов, самоосвіта; прослуховування музичних записів, певною мірою зумовлений орієнтацією підлітка на створення власного бізнесу та здобуття творчої роботи. Такий зв'язок не здається дивним. Навпаки, складається враження, що такі підлітки цілеспрямовано готують себе до ведення власного бізнесу та отримання творчої роботи, розвиваючи навички спілкування (тим більше іноземною мовою), збагачуючи соціальні зв'язки, розвиваючись через самоосвіту, підвищуючи свій творчий потенціал шляхом прослуховування музики. Але це далеко не обов'язково. Скоріше, ми маємо справу з явищем, яке П. Бурдьє називав «оркестрацією без диригента». Такий збіг, коли справи, якими підліток займається у вільний час, розвивають навички, котрі необхідні йому для реалізації його ціннісних орієнтацій, скоріше за все, дійсно, є збігом (і лише в окремих випадках свідомим вибором). Просто заняття, яким присвячене дозвілля, справді відповідають ціннісним орієнтаціям, уподобанням. Це дає нам право позначити шостий чинник вибору дозвіллевих практик **«цінність своєї справи»**;

- з вірогідністю 99% можливий зв'язок між *«віртуальним дозвіллям»* (до цієї групи увійшли практики спілкування в соціальних мережах, відвідування церкви) та цінністю «мати друзів». Ми вважаємо, що такий зв'язок може виходити із бажання підлітка належати до певної спільноти, спілкуватися з однодумцями. Якщо він чи вона не знаходить друзів, однодумців у реальному просторі, то намагається віднайти їх у віртуальному. Церковні ж практики, вірогідно, дозволяють відчувати приналежність до певної групи однодумців. Тому восьмий чинник отримав назву **«цінність спілкування»**;

- з вірогідністю 95% є зв'язок між *«спортивно-оздоровчим дозвіллям»* (спорт та спортивні ігри) та цінністю «спокійне життя, відсутність хвилювань, неприємностей». Заняття спортом надають підлітку впевненості в собі, знімають стрес, а в разі необхідності підліток може постояти за себе. Саме у цьому ми вбачаємо причину такої кореляції, позначивши дев'ятий чинник вибору дозвілля **«цінністю спокійного життя»**;

- з вірогідністю 95% є зв'язок між *«ескапістським дозвіллям»* та цінністю «особиста свобода, незалежність у судженнях та діях». Це означає, що вибір таких дозвіллевих практик, як прогулянки містом та комп'ютерні ігри зумовлений бажанням не бути залежним від оточуючих, звільнитися від стороннього впливу. Тож десятий чинник отримав назву **«цінність свободи»**.

Таким чином, завдяки кореляційному аналізу ми отримали 7 цінностей, які можуть бути латентними чинниками вибору того чи іншого виду дозвілля сільською підлітковою молоддю. На їхній основі ми згенерували мінімальну базову модель цінностей, які відіграють значущу роль у виборі дозвілля підлітками – **«7С»**: цінності *«статусу»*, *«спільноти»*, *«сім'ї»*, *«своєї справи»*, *«спілкування»*, *«спокійного життя»*, *«свободи»*.

Підкреслимо, що проведений нами кореляційний аналіз факторів, сформованих видами дозвілля, та цінностей не виявив зв'язку певних ціннісних орієнтацій з групами *«творчо-естетичне дозвілля»* (художня творчість, участь у художній самодіяльності, відвідування концертів), *«прагматичне дозвілля»* (додаткова праця, технічна творчість, гра в карти), а також *«туристсько-ігрове дозвілля»* (туризм, подорожі за кордон, ігри в більярд, боулінг, шашки, шахи). Тому ми провели додатковий кореляційний аналіз цінностей не з виділеними групами, а окремо з кожною із перерахованих практик, що входять до цих груп (див. табл. 2).

Отримані дані свідчать про те, що зв'язок імовірний між двома практиками – участь у художній самодіяльності та відвідування концертів, які увійшли до групи *«творчо-естетичне дозвілля»*, та цінністю *«мати друзів»*. Прослідкувати зв'язок між заняттям художньою творчістю, яка також входить до групи *«творчо-естетичне дозвілля»*, не вдалося з жодною з цінностей. Наявну кореляцію можна пояснити тим, що художня самодіяльність та відвідування концертів є колективними практиками, пов'язаними зі спілкуванням, приналежністю до певної групи, спільноти. А ось художня творчість меншою мірою потребує наявності колективу, нею переважно займаються підлітки з невеликим колом спілкування (за результатами дослідження життєдіяльності підлітків 2013 р.), що і зумовило відсутність зв'язку.

Що стосується практик, які входять до групи *«прагматичне дозвілля»*, то заняття додатковою працею корелює з цінністю *«створення власного бізнесу»*, а ігри в карти – із цінністю *«задоволення та розваги»*. Тобто влаштування сільського підлітка на додаткову роботу, ймовірно, зумовлено тим, що він

прагне опанувати певну професію, зрозуміти, як функціонує світ бізнесу, накопичити певні кошти. Це може бути підґрунтям для того, щоб у майбутньому відкрити власну справу. Здавалося б, що і технічна творчість, яка здатна приносити кошти підлітку в селі, також може бути опосередкована орієнтацію на створення свого бізнесу, проте проведений аналіз не показав кореляції цього виду дозвілля з жодною із цінностей. Пояснення кореляції вибору практик гри в карти й цінністю «задоволення та розваги» не потребує особливих пояснень, адже завдяки іграм ця цінність реалізується.

Таблиця 2.

**Кореляційний аналіз ціннісних орієнтацій та дозвіллевих практик сільських підлітків
(Pearson Correlation)**

	Туризм	Подорожі за кордон	Ігри в карти	Ігри в більярд, боулінг	Відвідування концертів	Художня самодіяльність	Художня творчість	Технічна творчість	Дод. праця	Гра в шашки, шахи
Здобуття вищої освіти	,177	-,152	,075	,083	,117	-,013	-,001	-,078	,105	-,041
Щаслива сім'я	-,075	-,102	-,011	-,065	-,114	-,024	-,085	-,069	,004	,001
Створення власного бізнесу	,146	,025	,157	,262*	,091	,048	-,025	,177	,218*	,250*
Задоволення та розваги	,150	,028	,333**	,147	,081	-,029	-,021	,090	,182	,171
Розвиток своїх здібностей	-,131	-,026	,015	-,071	-,127	-,140	-,106	-,151	-,078	-,010
Спокійне життя	-,104	,064	,055	-,019	-,076	-,018	-,099	-,007	-,036	,150
Накопичення багатства	-,082	,079	,107	,100	,005	-,081	-,144	-,055	,056	,017
Здобуття поваги серед людей	,027	,034	-,099	,084	,106	,083	-,032	,116	,121	,153
Цікава творча робота	-,170	-,017	-,040	-,052	-,057	-,126	,067	-,050	-,104	-,120
Життя згідно релігійних заповідей	-,020	,219	-,103	,091	,042	-,033	-,095	-,019	,012	,073
Особиста свобода	,055	,126	,031	,082	,002	-,133	-,014	-,031	,107	-,022
Допомога людям	,043	,192	-,127	,020	-,070	-,085	-,096	,017	-,165	,085
Мати друзів	-,127	-,075	-,078	-,188	-,225*	-,203*	-,136	-,177	-,076	-,089
Досягнення високого положення в суспільстві	,061	,053	,065	,222*	,159	,073	,044	,193	,029	,101
Мати владу	,116	,194	,139	,285**	,205*	,054	-,039	,091	,054	,175

** Correlation is significant at the 0.01 level

* Correlation is significant at the 0.05 level

Із цінністю «створення власного бізнесу» ймовірний зв'язок практик, які увійшли до групи «туристсько-ігрове дозвілля», а саме ігри в більярд, боулінг; гра в шашки, шахи. Отже, можна говорити про підгрупу «ігрове дозвілля», яка корелює з цінністю «створення власного бізнесу». Практика гри в більярд та боулінг пов'язана з цінністю «досягнення високого положення в суспільстві» та цінністю «мати владу». Ймовірно, що для сільського підлітка зазначені види дозвілля є підтвердженням певної статусності, авторитетності, що і зумовлює їхній вибір. Здавалося б, риси статусного дозвілля мають і подорожі за кордон, а також туризм та замські прогулянки, проте зв'язок цих дозвіллевих практик з жодними ціннісними перевагами не було виявлено.

Тож додатковий кореляційний аналіз дозволив нам внести уточнення щодо взаємозв'язку ціннісних орієнтацій сільських підлітків з деякими із дозвіллевих практик, які не увійшли до перерахованих нами факторів. Так, вибір сільськими підлітками деяких практик із групи «творчо-естетичного дозвілля» пов'язаний з цінністю «мати друзів», із групи «прагматичного дозвілля» — з цінностями «створення власного бізнесу» та «задоволення і розваги», а «ігрова» підгрупа практик з групи «туристсько-ігрового дозвілля» пов'язана з цінностями «створення власного бізнесу», «досягнення високого становища в суспільстві» та «мати владу».

Що стосується виділених нами основних видів дозвіллевих практик, то, як було з'ясовано, за їхній вибір сільськими підлітками «відповідають» 7 основних цінностей: *цінність статусу* (активні рекреаційно-розважальні, туристсько-ігрові практики), *цінність спільноти* (пасивні рекреаційно-розважальні практики), *цінність сім'ї* (домашні практики), *цінність своєї справи* (комунікативно-розвиваючі, прагматичні практики), *цінність спілкування* (віртуальні та колективні творчо-естетичні практики), *цінність спокійного життя* (оздоровчі практики), *цінність свободи* (ескапістські практики).

При цьому залишається відкритим питання, які чинники впливають на вибір таких творчих дозвіллевих практик, як художня та технічна творчість. Відповідь на це питання допоможуть віднайти результати наших подальших досліджень, які ми плануємо провести за допомогою якісних методів, що дозволить розширити модель цінностей, які зумовлюють вибір видів дозвілля сільськими підлітками.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Scheler M. Wesen und Formen der Sympathie / M. Scheler. – Bonn, 1931 2. Бакиров В. С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора / В. С. Бакиров. – Х.: Вища школа, 1998. – 152 с. 3. Бурдьє П. Социальное пространство: поля и практики / П. Бурдьє // СПб.: Алетейя, 2005. – 576 с. 4. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества / Р. Инглхарт // Полис. – 1997. – № 4. – С. 6-23. 5. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації / Колективна монографія за ред. Л. Г. Сокурянської. – Харків: Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2000. – 207 с. 6. Скокова Л. Відмінності культурного споживання у різних типах поселень / Л. Скокова // Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2012. – С.455–465. 7. Сокурянская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурянская. – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2006. – 576 с. 8. Шугальський С. С. Социальные практики: интерпретация понятия / С. С. Шугальский // Знание. Понимание. Умение. – 2012. №2. – С. 276-280.